

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ВЕДЕННЯ ДЕБАТІВ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

О. О. Дідух

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка

У статті аналізуються психологічні особливості процесу ведення дебатів іноземною мовою. Визначається, що до психологічних особливостей процесу ведення дебатів належать такі: усна форма спілкування, вмотивованість, зверненість, ситуативність, експресивність, широке використання невербальних засобів спілкування, спонтанність, двосторонній характер спілкування, тематичність, контекстуальність, логічність, послідовність, зв'язність. Автор описує, як визначені особливості проявляються під час ведення дебатів, і окреслює завдання, що мають бути вирішеними у контексті створення ефективної методики навчання майбутніх викладачів ведення дебатів англійською мовою.

Ключові слова: дебати, полілогічне мовлення, психологічні особливості, майбутні викладачі.

О. О. Дидух. Психологические особенности процесса ведения дебатов на иностранном языке. В статье анализируются психологические особенности процесса ведения дебатов на иностранном языке. Было определено, что для процесса ведения дебатов характерны такие психологические особенности, как: устная форма общения, мотивированность, обращенность, ситуативность, экспрессивность, широкое использование невербальных средств общения, спонтанность, двухсторонний характер общения, тематичность, контекстуальность, логичность, последовательность, связность. Автор описывает, как вышеперечисленные особенности проявляются во время ведения дебатов, и определяет задания, которые должны быть решены в процессе разработки эффективной методики обучения будущих преподавателей ведению дебатов на английском языке.

Ключевые слова: дебаты, полилогическая речь, психологические особенности, будущие преподаватели.

O. Didukh. The Psychological Peculiarities of the Debating Process in Foreign Language. In the article the psychological peculiarities of the debating process in foreign language are analyzed. It is established that the debating process represents itself as an oral form of communication, which has two-side character and is motivated, addressed to somebody, dependent on the situation, expressional, characterized by wide use of non-verbal means of communication, spontaneous, topical, contextual, logical, consistent and coherent. The author describes how the peculiarities above manifest themselves in the debating process and defines the tasks that need resolving while creating an efficient model of teaching teacher trainees to English debate.

Key words: debate, interactive speech, psychological peculiarities, teacher trainees.

Курс України на інтеграцію у світовий освітній простір сприяє посиленню вимог до підготовки майбутніх викладачів іноземних мов. Сучасний викладач повинен володіти значною кількістю компетентностей, які створюють умови для якісного виконання ним професійної діяльності. Згідно із Програмою з англійської мови для мовних спеціальностей майбутній викладач англійської мови має вміти вільно вступати у дискусію і підтримувати її, аргументувати свою точку зору, презентувати складні лінії аргументації, які базуються на різних джерелах, давати відповіді на запитання після закінчення власної презентації, реагувати на аргументи опонентів, давати їм коментар, перепитувати задля того, щоб отримати роз'яснення [5]. Усі ці вміння потрібні майбутньому викладачеві для ефективного ведення дебатів англійською мовою.

Попередній аналіз робіт сучасних дослідників засвідчив інтерес до проблеми навчання ведення дебатів. Дебати згадуються у роботах П. Г. Гурвича, В. Л. Скалкіна, С. В. Гапонової, О. В. Смирнової, Н. П. Андронік, М. С. Калініної, Р. С. Полесюк, Т. В. Светенко, О. Г. Калінкіної, П. Ур (P. Ur) та ін.

Нам відомі лише три роботи в галузі методики навчання іноземних мов, які присвячені проблемі навчання ведення дебатів. Зокрема, велику увагу приділяє дебатам О. В. Смирнова у своїй роботі, присвяченій розвитку культури іншомовного полілогічного спілкування [9]. Так, автор визначає дебати як одну із дискусійних форм полілогічного мовлення (ПМ) наряду із дискусією, суперечкою, диспутом та полемікою, наводить визначення дебатів. Дослідницею розглянуто гіпотетичний перебіг дебатів, загальна структура їх проведення та структура проведення Британських парламентських дебатів і студентських дебатів, коротко визначено функції учасників дебатів. О. В. Смирновою було визначено, що у своїй професійній діяльності викладачі іноземних мов здебільшого вступають у ведення дебатів під час проведення професійних семінарів. Під семінарами розуміється складна форма організації професійно-групової взаємодії приблизно 20 осіб, яка триває від 3-х до 5-ти днів і включає низку занять за певною тематикою, в ході яких декілька або усі учасники вносять свій вклад до спільного обговорення проблем [9, с. 59]. У роботі також порівнюються особливості ПМ (зокрема, однієї із його форм – дебатів) в англійському та російськомовному середовищі і підкреслюються проблеми, які можуть виникнути в контексті діалогу культур.

Робота Є. Є. Орешіної присвячена безпосередньо методиці навчання обговорення проблеми у формі дебатів на заняттях II курсу мовних спеціальностей [4]. У роботі аналізуються загальні відмінності дебатів від інших дискусійних форм, зокрема дискусії, диспуту, полеміки. Наводиться визначення дебатів. Автор пропонує свою класифікацію форматів дебатів, описує ці формати і обґрунтовує вибір формату дебатів Карла Поппера для використання у навчальному процесі на заняттях зі студентами мовних спеціальностей. Дослідницею визначаються труднощі і проблеми, які можуть виникнути у процесі ведення дебатів обраного формату. Розглядаються принципи ведення дебатів та вміння, які формуються у студентів під час участі у них. Детально описуються складові елементи дебатів. Визначаються функціональні ролі учасників дебатів та їхні функції. Розробляються критерії відбору тем для проведення дебатів. Наводяться етапи проведення дебатів на заняттях з англійської мови та визначаються функції викладача як організатора дебатів на занятті. Дослідницею була розроблена методика навчання студентів II курсу мовних спеціальностей обговорення проблеми у формі дебатів з використанням інтерактивних завдань.

Нарешті, робота М. Любецького (M. Lubetsky) присвячена загальним проблемам навчання ведення дебатів, зокрема питанням опису структурних елементів дебатів та загальній методиці навчання ведення дебатів [10]. У роботі детально розглядаються основні функції учасників, структура кейсу команд, прийоми аргументації під час ведення дебатів.

Аналіз вищезазначених робіт засвідчив, що існує низка **проблем**, пов'язаних із методикою навчання дебатів, а саме **потребують подальшого вивчення** процес ведення дебатів, бракує узагальненого опису процесу ведення дебатів. У жодній роботі, присвяченій дебатам, немає опису психологічних особливостей процесу ведення дебатів англійською мовою. Потребує уточнення класифікація форматів дебатів, адже кількість форматів, які визначаються дослідниками, варіюється від 3 до 10. Вимагають уточнення мета та зміст навчання ведення дебатів, зокрема навчання майбутніх викладачів ведення дебатів англійською мовою. У процесі нашого дослідження методики навчання майбутніх викладачів ведення дебатів англійською мовою ми плануємо вивчити всі ці проблеми.

Таким чином, необхідність навчання майбутніх викладачів ведення дебатів англійською мовою і відсутність відповідної методики зумовили **актуальність** нашого дослідження. **Метою** цієї публікації є розгляд психологічних особливостей процесу ведення дебатів англійською мовою.

Як відомо, процес усного спілкування забезпечується двома видами мовленнєвої діяльності, а саме говорінням та аудіюванням. Говоріння представляє собою активний, продуктивний вид мовленнєвої діяльності, метою якого є висловлення своїх думок. Говоріння відбувається у діалогічній, монологічній та полілогічній формах. Якщо в роботах з лінгвістики терміни "полілог", "полілогічне мовлення" досліджуються порівняно довгий час (Бацевич Ф. С., Круглова С. Л., Олійник Л. І. та ін.), то у методиці навчання іноземних мов ці терміни ще не є остаточно прийнятими. Полілогічне мовлення згадується в роботах ряду методистів (Скалкін В. Л., Бім І. Л., Тарнопольський О. Б., Смирнова О. В., Соловова О. М., Іванова Т. В., Сухова І. О., Андронік Н. П., Шевченко Т. Ю., Калініна М. С., Полесюк Р. С.), проте їхні думки щодо природи полілогічного мовлення різняться. Якщо раніше більшість дослідників, слідом за відомим дослідником методики навчання усного спілкування В. Л. Скалкіним, вважали полілог діалогом, який ведеться більше ніж трьома співрозмовниками [7, с. 20], то останнім часом, за І. Л. Бім, полілог частіше визначається як групове обговорення проблеми, дискусія, бесіда [3, с. 176]. Слідом за О. В. Смирновою, під полілогом ми розуміємо складну форму колективно-групового спілкування, для якої характерний розподіл функціональних ролей між її учасниками (ведучий, лідер/контрлідер, інші учасники), що визначають їхню позицію щодо тематики, думок інших партнерів зі спілкування, поєднаних однорідною тематикою, яка представляє собою центральне ядро обговорення [9, с. 24].

Дослідники полілогу Г. А. Бекмухамедова, О. В. Смирнова, Н. П. Андронік, Т. Ю. Шевченко підкреслюють, що полілог має спільні та відмінні риси як з діалогічним, так і з монологічним мовленням. Вони виділяють такі *спільні риси полілогу з монологом*: поширеність реплік, їх пов'язаність із загальним контекстом; наявність теми та ідеї, з якої впливає певна структура побудови висловлювання, структурна завершеність реплік; дотримання логічної структури побудови висловлювання – тобто трьохчастинний ступінь організації (зав'язка, інтрига, розв'язка) за принципом структурної аналогії (сміслові блоки вищого порядку конструюються із смислових блоків нижчого порядку) та рамкова (рамочна) конструкція (зачин і кінцівка) [9, с. 15].

Серед *відмінних рис* зазначимо такі: полілог є більш залежним від ситуації, в якій він відбувається; при побудові висловлювання у процесі полілогічного мовлення важливо враховувати попередню репліку; у полілозі мовлення є менш тривалим через те, що репліки є підготовленими не повністю, а частково, або взагалі не підготовлені [1, с. 14; 9, с. 14–16].

При порівнянні *полілогу з діалогом* виділяють такі *спільні риси*: репліки не дуже поширені; висока активність співрозмовників, яка виражається в обміні репліками; вмотивованість висловлювання темою, проблемою, репліками інших учасників; тяжіння до спонтанності; високий ступінь клішованості висловлювань; використання етикетних формул.

Серед *відмінних рис* зазначено такі: структурно полілог складніший, адже включає в себе більш поширені репліки монологічного характеру; тема у полілозі утримується під час всієї розмови; у полілозі кожна наступна репліка не є обов'язково реакцією на попередню репліку; полілогу притаманна зміна ситуацій, а діалогу – зміна співбесідників, з точки зору ініціативності полілогічне мовлення є багатосторонньо ініціативним; рушійний стимул у полілозі – зіткнення думок, їх взаємодія, а в діалозі – бажання отримати відповідь на запитання або реакція на попередню репліку [1, с. 15].

Таким чином, полілог становить собою окрему форму говоріння. Ця форма говоріння представлена низкою організаційних форм. Згідно із класифікацією О. В. Смирнової, форми полілогічного мовлення поділяються на дискусійні (дискусія, диспут, дебати) та недискусійні/малодискусійні (тематична бесіда, бесіда за круглим столом, круглий стіл у групі експертів). Дискусійні форми полілогічного мовлення мають на меті шляхом спільного обговорення знайти правильний спосіб вирішення проблеми, а предметом спілкування у такому випадку є протиріччя, яке може бути створене проблемною ситуацією. Об'єктами впливу у процесі

спілкування виступають думки, аргументи, логічні прийоми учасників спілкування, якими вони користуються, щоб обґрунтувати і довести свою точку зору та спростувати аргументи опонента [9, с. 45].

Отже, слідом за О. В. Смирновою, визначаємо дебати як дискусійну форму полілогічного мовлення, яка передбачає обговорення двома сторонами певної актуальної теми з метою її вивчення та формування суспільної думки, а також прийняття рішення з цього питання [9, с. 40]. Суть дебатів полягає в тому, що одна із сторін має намір переконати іншу у чомусь і, таким чином, залучити на свою сторону якомога більше слухачів (пасивних учасників). Підсумком дебатів може бути таємне або відкрите голосування, за результатами якого оголошується перемога тієї або іншої сторони та в певних випадках приймається відповідне рішення [9, с. 40].

Проведений нами аналіз психологічних особливостей процесу ведення дебатів засвідчив, що цей процес характеризується такими особливостями як: усна форма спілкування, вмотивованість, зверненість, ситуативність, експресивність, широке використання невербальних засобів спілкування, спонтанність, двосторонній характер спілкування, тематичність, контекстуальність, логічність, послідовність, зв'язність. Розглянемо, як саме ці особливості проявляються у процесі ведення дебатів детальніше.

Усна форма спілкування є першою особливістю процесу ведення дебатів. Вона передбачає, що обмін інформацією між учасниками спілкування реалізується засобами звукового коду і невербальними засобами спілкування.

Ще однією психологічною особливістю дебатів є **вмотивованість учасників**, яка забезпечується контраверсійною тематикою спілкування і правильно сформульованою резолюцією (темою дебатів). Резолюція під час проведення дебатів формулюється як стверджувальне речення і передбачає наявність особистої думки кожного із учасників. Прикладами резолюції можуть бути такі: “Ми стверджуємо, що Інтернет приносить більше шкоди, ніж користі у вихованні дітей”, “Ми стверджуємо, що вплив церкви на суспільство має бути обмеженим”, “Ми стверджуємо, що міжнародна допомога шкодить країнам, що розвиваються” (за матеріалами Міжнародної освітньої асоціації дебатів IDEA). Дослідниця Т. В. Светенко вважає, що резолюція: 1) має стосуватися суттєвих проблем; 2) має бути актуальною; 3) має бути придатною до спору, тобто має бути сформульованою таким чином, аби не надавати перевагу жодній із сторін; 4) має провокувати інтерес; 5) повинна мати чітке формулювання; 6) має стимулювати дослідницьку діяльність; 7) має включати в себе можливість обговорення на кількох рівнях; 8) повинна мати стверджувальну форму [6, с. 14–16]. У контексті навчання ведення дебатів майбутніх викладачів пропонуємо до вищезазначених вимог додати ще одну, а саме: тема резолюції має відповідати тематиці, визначеній у Програмі. Таким чином, правильно сформульована резолюція допомагає зробити мовлення учасників дебатів вмотивованим. Крім того, вмотивованість мовлення учасників також забезпечується репліками опонентів, які спонукають до коментування.

У процесі ведення дебатів проявляється така особливість, як **зверненість**. Процес ведення дебатів передбачає наявність безпосереднього контакту учасників спілкування. У процесі ведення дебатів передбачається зорове сприйняття спікера, під час якого він доповнює свої висловлювання невербальними засобами спілкування. Особливістю дебатів є подвійна зверненість спілкування, що спричиняється наявністю третіх осіб у процесі комунікації (а саме, суддів та глядачів, ролі та функції яких розглядатимуться далі). Ці треті особи не роблять свій внесок у групову мовленнєву взаємодію, проте виконують контроль і оцінку внеску спікерів у загальногруповий результат. Мовлення спікерів має подвійну зверненість: по-перше, мовлення спрямоване на безпосередніх опонентів, по-друге, оскільки головною метою ведення дебатів є спроба переконати суддів, то, в першу чергу, мовлення учасників має бути направлене на них.

Для процесу ведення дебатів характерна *ситуативність*, тобто співвіднесеність із мовленнєвою ситуацією, в якій здійснюється спілкування. За В. Л. Скалкіним, визначаємо мовленнєву ситуацію як динамічну систему взаємопов'язаних конкретних факторів об'єктивного та суб'єктивного планів, які залучають людину до мовної комунікації та визначають мовленнєву поведінку цього комуніканта в межах одного акту спілкування як в позиції мовця, так і в позиції слухача. [8, с. 46]. До факторів-компонентів, що є необхідними і достатніми для виникнення мовленнєвої ситуації, належать обставини здійснення спілкування, стосунки між комунікантами, мовленнєвий намір, реалізація комунікативного акту.

Говорячи про обставини дійсності, які впливатимуть на розгортання дебатів, то найважливішим фактором стає наявність у комунікації третіх осіб, на яких, як зазначалося вище, спрямоване мовлення спікерів.

Стосунки між комунікантами визначаються функціональними ролями учасників дебатів. За О. В. Смирновою, функціональними ролями під час ПМ є ролі ведучого, лідера/контрлідера і роль учасників спілкування [9, с. 18]. У процесі дебатів спектр функціональних ролей є дещо більшим. Так, до функціональних ролей учасників дебатів відносимо ролі ведучого, лідера, контрлідера, спікерів, суддів, тайм-кіппера/бульдога, глядачів. Провідна мета ведучого – керівництво процесом спілкування. Він має виступити із привітальним словом, роз'яснити завдання і цілі спільної мисленнєвої діяльності, надавати слово учасникам, слідкувати за регламентом (цю функцію він поділяє із тайм-кіппером, або за термінами дебатів – бульдогом). Лідер виступає на початку дебатів, він формулює сутність проблеми, яка обговорюється, виділяє її головні аспекти та пропонує шляхи її вирішення, тобто представляє кейс своєї сторони. Під кейсом, за Т. В. Светенко, розуміємо блок доказів стверджувальної/заперечувальної сторони, який реалізовуватиметься командою, тобто сукупність усіх критеріїв, аргументів і підтверджень [6, с. 26]. Завдання лідера – переконати учасників спілкування у правильності своєї думки. Контрлідер займає протилежну до лідера позицію і протистоїть йому у своїх судженнях. У дебатах формату Лінкольна-Дугласа ці дві ролі є єдиними безпосередніми учасниками спілкування. У всіх інших форматах до ролей лідера і контрлідера додаються ролі спікерів (учасників спілкування). Роль спікера передбачає участь у проведенні колективної мисленнєвої діяльності і спілкуванні. Функції спікерів залежать від місця його виступу під час дебатів. Вони можуть полягати у подальшому розкритті кейсу сторони, або у порівнянні пред'явлених кейсів і підведенні підсумків спілкування. Важливою функціональною роллю є роль судді. Судді приймають рішення, яка сторона була більш переконливою у доказі своєї позиції. Судді заповнюють протокол гри, в якому відмічають області зіткнення позицій сторін, вказують на сильні та слабкі сторони виступів спікерів. Вони коментують своє рішення, обґрунтовуючи його. Функцією тайм-кіппера/бульдога є слідкування за регламентом, а точніше часом виступів спікерів. Нарешті, провідною функцією глядачів є спостереження за ходом дебатів і у окремих випадках висловлення своєї кінцевої думки щодо резолюції дебатів. Отже, розподіл функціональних ролей у процесі ведення дебатів є ключовим моментом, який визначає подальше спілкування учасників.

Мовленнєвий намір учасників дебатів, як вже зазначалося, створюється самою тематикою спілкування. Тема спілкування є контраверсійною і передбачає наявність власної думки учасника щодо цієї теми. Для того щоб виникло активне спілкування, важливо, щоб тема дебатів була актуальною і знайомою учасникам.

Реалізація акту спілкування під час ведення дебатів характеризується наявністю регламенту. Якщо у деяких формах ПМ регламент не завжди є неодмінним компонентом, то під час ведення дебатів дотримання регламенту є обов'язковим. Регламентом визначаються порядок і час проведення дебатів, тривалість виступу одного із учасників, максимальна кількість виступів одного учасника, правила зміни ролей. Це дозволяє максимально долучити усіх спікерів

до обговорення і попередити ситуацію, коли компетентніші спікери беруть на себе ініціативу спілкування (на відміну від дискусії). Регламент ведення дебатів варіюється і залежить від обраного формату.

Однією із важливих рис процесу ведення дебатів є *експресивність*. Як відомо, провідною метою учасників спілкування є бажання переконати аудиторію у правдивості власних аргументів і залучити на свою сторону якомога більшу аудиторію. Як зазначає О. В. Смирнова, для цього іноді потрібні не лише вагомі факти і серйозні доведення, а також звернення до гумору, анекдотів, жаргтів, які розряджають емоційну атмосферу та викликають симпатію в аудиторії [9, с. 41]. За словами А. Шнайдера (A. Sneider), компетентний дебатер завжди виступає з ентузіазмом, відданістю і так, ніби йому вкрай важливо виграти ці дебати [12, с. 102]. Саме цими положеннями послуговуються спікери у процесі виступу під час дебатів, що і забезпечує експресивність їх проведення.

Для процесу ведення дебатів характерним є *широке використання невербальних засобів спілкування* (міміки, жестів, погляду, зовнішнього вигляду тощо). Під невербальними засобами спілкування, слідом за Ф. С. Бацевичем, розуміємо елементи комунікативного коду, які мають немовну природу і разом із засобами мовного коду слугують для створення, передачі і сприйняття повідомлення [2, с. 59]. Невербальні засоби спілкування виконують такі функції: а) передають інформацію співбесіднику; б) впливають на співбесідника; в) впливають на мовця (самовплив). За Ф. С. Бацевичем, невербальні засоби спілкування класифікуються за різними сенсорними системами, а саме – акустичною, оптичною, тактильно-кінестезичною, ольфакторною, темпоральною [2, с. 59]. Для процесу ведення дебатів у першу чергу важливими є ті, що належать до акустичної та оптичної систем.

До акустичних невербальних засобів спілкування належить просодика, а саме темп, тембр, тон, гучність мовлення тощо. Оскільки у процесі ведення дебатів спікер намагається переконати аудиторію у правильності своїх аргументів, то просодика його мовлення буде спрямована саме на досягнення цієї мети. Відповідно, як зазначає А. Шнайдер (A. Sneider), для підсилення ефекту того, що буде сказане, спікер має варіювати гучність свого мовлення, вимовляючи те, що потрібно підкреслити, гучніше, або, навпаки, знижуючи гучність після невеликої паузи [12, с. 103]. Варіювання тону допомагає спікерам передати емоції, які вони відчувають у процесі мовлення. Так, для передачі занепокоєння або схвилювання тон підсилюється, а для того, щоб показати впевненість і контроль, – тон понижується [12, с. 103]. Варіювання темпу мовлення є важливим невербальним засобом передачі інформації спікером. Важлива інформація зазвичай передається повільніше, проте під час ведення дебатів спікерам важливо пам'ятати про час і не розтягувати виступ. Характерною рисою просодики мовлення учасників дебатів є часте вживання підсиленого логічного наголосу, який використовується з метою виділення комунікативно значущої інформації.

До оптичної системи невербальних засобів спілкування відносимо кінесіку, проксеміку та зовнішній вигляд. Особливістю просторового розташування учасників дебатів підкреслюється позиції учасників, які протиставляються один одному. Стандартним розташуванням учасників є розташування сторін суперників навпроти одна одної, причому учасники сидять за столами. Таке розташування підкреслює протиставлення учасників, активізує захисну реакцію дебатерів і створює атмосферу суперництва. Саме розташування учасників дебатів приводить до того, що кожна із сторін дотримуватиметься своєї точки зору. [11, с. 224]. Водночас під час виступу спікери стають за подіум обличчям до суддів і аудиторії, що дозволяє їм максимально впливати на аудиторію. Зовнішній вигляд мовця також впливає на учасників спілкування. Людина, одягнена у чистий, помірно модний одяг, пошитий із якісного матеріалу, має посилену комунікативну позицію і відповідно ефективність його спілкування і впливу на співбесідника є вищою. Крій одягу має бути прямокутним, що допомагає справити враження авторитетної, компетентної людини. Саме такий вигляд рекомендується для учасників дебатів.

Говорячи про кінесіку, під час ведення дебатів вагомими вважаються міміка, жести учасників спілкування, постава тіла та контакт очей. Погляд спікерів дозволяє утримувати аудиторію і фокусувати її увагу на собі. На початку виступу спікер має повільно оглянути зал, зупиняючи погляд майже на кожному обличчі і, відповідно, реагувати дружнім поглядом на зустрічні. Під час виступу важливо утримувати зоровий контакт із аудиторією, особливо приділяючи увагу боковим місцям, що найчастіше випадають із поля зору промовців. Постава спікера має бути прямою та покутною. Дозволяється час від часу переминатися з ноги на ногу, проте не рекомендується хитатися на стопах або ходити. Для того щоб підкреслити свою позицію, спікерам рекомендується зробити невеликий нахил до аудиторії, і навпаки, щоб висловити незгоду із аргументами опонента, можна відхилитися назад [12, с. 105]. Руки і ноги не можуть бути схрещеними, підборіддя має бути трохи зведене догори. Щодо міміки, то, як зазначає А. Шнайдер, обличчя має відображати емоції учасника щодо аргументів, які ним наводяться. Наприклад, при зачитуванні статистики смертності або хвороб, варто виразити сум і в жодному разі не посміхатися [12, с. 104]. У процесі ведення дебатів учасники використовують значну кількість жестів, які дають їм змогу чіткіше висловити свою точку зору. А. Шнайдер наводить три правила, якими користуються учасники: 1) варіювати жести; 2) використовувати жести для того, аби підкреслити важливі ідеї у своїй промові; 3) переконатися, що жести не відволікають (уникати крутіння ручки чи брязкання ключима у кармані) [12, с. 106]. Глибший аналіз жестів, якими користуються учасники дебатів, а також просодики мовлення, характерної для учасників англомовних дебатів, буде зроблений нами у процесі дослідження лінгвістичних особливостей дебатів англійською мовою.

Процес ведення дебатів характеризується *спонтанністю*, тобто мовленнєва поведінка учасників дебатів зумовлюється мовленнєвою поведінкою партнерів. Важливою умовою є те, що виступи перших спікерів завжди є підготовленими наперед, тоді як виступи інших учасників є частково підготовленими: їхні аргументи є заготовленими наперед, проте потреба реагувати на аргументи опонентів вносить долю непередбачуваності. Більшість форматів дебатів дозволяють опонентам ставити запитання спікеру безпосередньо у процесі виступу, що примушує його швидко реагувати та обдумувати свою відповідь. Таким чином, хоча під час ведення дебатів є певний ступінь підготовленості, правомірно вважати, що все ж таки процес ведення дебатів характеризується такою особливістю, як спонтанність.

Спілкування у процесі ведення дебатів має *двосторонній характер*, адже під час спілкування учасник виступає то у ролі мовця, то у ролі слухача. При чому під час ведення дебатів співвідношення часу, відведеного на говоріння і слухання учасника, становитиме від 1:1 під час дебатів формату Лінкольна-Дугласа до 1:8 під час дебатів Всесвітнього Парламентського формату. Під час ведення дебатів останнього формату учасники частіше виступають у ролі слухача. До того ж, як зазначалося вище, у більшості форматів дебатів дозволяється коментувати виступ або ж ставити запитання спікеру в процесі виступу учасника. Таким чином, роль слухача стає ще більш важливішою. Виступ кожного із учасників (окрім перших спікерів) має включати спростування, тобто коментування аргументів, наведених попереднім спікером. Більше того, це коментування має включати свої аргументи та пропозиції на противагу. Так само учасники, які виступають у ролі суддів, у процесі ведення дебатів не вступають у обговорення сторін і лише слухають та аналізують виступи спікерів. Таким чином, учасники дебатів повинні мати високий рівень сформованості компетентності в аудіюванні.

Тематичність процесу ведення дебатів полягає у тому, що відбувається обговорення певної центральної контроверсійної макротемати (тобто резолюції), яка розпадається на мінітеми, що визначаються за обраним критерієм/аспектом. Ці критерії, в свою чергу, представляють собою ситуації для обговорення, що задають напрям раунду дебатів. При своїй відносній

самостійності і завершеності всі ці критерії є частиною головної теми дебатів. Наприклад, під час обговорення резолюції “Ми стверджуємо, що Інтернет приносить більше шкоди, ніж користі у вихованні дітей” одним із критеріїв стає “наявність в Інтернеті великої кількості інформації”. Причому аргументом стверджувальної сторони буде “велика кількість інформації в Інтернеті є ненадійною”, а заперечувальної – “інформацію в Інтернеті можна знайти легко і швидко”.

Процес ведення дебатів характеризується *контекстуальністю*, тобто мовлення учасників дебатів є контекстним і розуміється без допомоги екстралінгвістичних засобів. Незважаючи на те, що виступи спікерів залежать від попередніх виступів, їх можна зрозуміти без контексту завдяки тому, що під час спростування аргументів попередніх учасників дебатів спікери повторюють як аргументи опонентів, так і попередньо висловлені аргументи своєї сторони.

Послідовність і логічність мовлення під час ведення дебатів реалізуються шляхом послідовного розкриття кейсу своєї сторони. Нагадаємо, що кейс представляє собою сукупність усіх критеріїв, аргументів і підтверджень сторони [6, с. 26]. Кейс сторони є заготовленим наперед. Він розкривається послідовно усіма спікерами кожної із сторін, причому до функцій першого спікера входить функція представити кейс своєї сторони, наступних спікерів – розвинути його, представити підтримки аргументів, і нарешті, останнього спікера – підвести підсумки і порівняти свій кейс із кейсом команди опонентів. Більшість дослідників пропонують занотовувати різні аргументи сторони на окремих картках. На противагу ми вважаємо за доцільне розробити логіко-синтаксичну схему кейса, яка дозволить учасникам дебатів розвантажити оперативну пам'ять спікера для утримування у ній більшою мірою не своїх аргументів, а аргументів щойно висловлених опонентом, що потребують спростування. Таким чином, поступове розкриття кейса своєї сторони забезпечить послідовність і логічність мовлення учасників дебатів.

Мовлення учасників дебатів характеризується такою психологічною рисою як *зв'язність*, причому, говорячи про зв'язність, ми маємо на увазі як зв'язність думки, так і зв'язність мовлення. Зв'язність думки виражена у композиційно-смісловій єдності тексту як продукту говоріння. М. Любецький (М. Lubetsky) пропонує розглядати промови учасників дебатів за їхньою макро- і мікроорганізацією. Ми пропонуємо додати сюди і мегаорганізацію промов. Саме мега-, макро- і мікроорганізації промов учасників забезпечують зв'язність думки у процесі ведення дебатів. За визначенням М. Любецького, макроорганізація промов учасників представляє собою композицію із трьох-п'яти частин, а саме: вступу, спростування, переходу, стверджувальних/заперечувальних положень (положення включає у себе аргументи і їх підтримку), висновку (спростування і перехід відсутні у першій промові під час дебатів) [10, с. 50]. Макроорганізація останніх промов складатиметься із вступу, пояснення положень першого і другого опонентів, переходу, пояснення своїх положень і висновку [10, с. 110].

За М. Любецьким, у макроорганізації промов виділяються мікроорганізація положення і мікроорганізація спростування. Мікроорганізація положення складається із критерія (signpost), аргументу (reason) і підтвердження (support 1, support 2, support 3....) [10, с. 51]. Наприклад: *Отже, наше перше положення є надійність інформації. Як відомо, в Інтернеті публікується велика кількість інформації (критерій), проте лівова частка цієї інформації є ненадійною і недостовірною. Таку інформацію важко відрізнити від правди, і вона легко спричиняє паніку і може викликати негативні наслідки (аргумент). Наприклад, відомі випадки, коли люди займалися самолікуванням, знаходячи інформацію на медичних Інтернет ресурсах. При цьому відбувається неправильне встановлення діагнозу хвороби і лікування є неефективним, а у гіршому випадку – небезпечним (підтвердження)* (за матеріалами Міжнародної освітньої асоціації дебатів IDEA).

Спростування використовується у дебатах для того, щоб пояснити, чому думка іншої команди неправильна або неважлива. Спростування може йти двома шляхами: шлях 1 – аргумент неправильний (неправильний/неправдивий / не завжди правильний / не обов'язково правильний); шлях 2 – аргумент правдивий, але недоречний (недоречний, не стосується справи / неважливий / легко вирішується).

Мікроорганізація спростування, за М. Любецьким, виглядає так: критерій (signpost); перефразування (rephrase) – повторення тієї самої ідеї іншими словами; заперечення (negation) – необхідно сказати, що щось неправильне (нераціональне); логічне пояснення (rationale) – пояснення причин, чому ні [10, с. 94]. Наприклад: *Наші опоненти стверджують, що наявність великої кількості інформації в Інтернеті (критерій) може мати негативну сторону. Вони стверджують, що значна кількість цієї інформації є ненадійною і непідтвердженою (перефразування). Проте те, що вони говорять, не є цілком правдивим (заперечення), адже більшість читачів Інтернету довіряють лише перевіреним сторінкам. Дуже часто ці перевірені сторінки мають офіційну ліцензію ЗМІ, що дозволяє нам довіряти опублікованій на них інформації (пояснення)* (за матеріалами Міжнародної освітньої асоціації дебатів IDEA).

Проте якщо розглянути повну структуру дебатів, можна побачити, що промови двох учасників спілкування створюють ніби один раунд дебатів. Функції спікерів, які виступають в одному раунді, майже однакові. Перші промови учасників називаються “конструктивні”, їхня мета – презентувати кейс своєї команди. Усі подальші промови мають назву “розвивальні”, у них продовжується пояснення кейса своєї сторони та спростування кейса опонентів. Нарешті, останні промови з кожної сторони називаються “спростовуючі/заклучні”. Цілі цих промов полягають у порівнянні і зіставленні представлених кейсів сторін та підведенні підсумків, тобто пояснення, чому саме ця сторона виграла дебата. Отже, можна побачити, що мегаорганізація промов однієї сторони учасників дебатів складається з презентації своєї точки зору (конструктивна промова), розкриття своєї точки зору (розвивальні промови) та висновку (спростовуюча/заклучна промова).

Зв'язність мовлення забезпечується широким використанням засобів міжфразового зв'язку, які будуть детальніше проаналізовані нами під час опису лінгвістичних особливостей дебатів.

Таким чином, дебати як одна із організаційних форм полілогічного мовлення характеризуються такими психологічними особливостями як: усна форма спілкування, вмотивованість, зверненість, ситуативність, експресивність, широке використання невербальних засобів спілкування, спонтанність, двосторонній характер спілкування, тематичність, контекстуальність, логічність і послідовність, зв'язність. Урахування цих особливостей є важливою умовою розробки ефективної методики навчання ведення дебатів англійською мовою.

Перспективу подальшого дослідження проблеми навчання студентів ведення дебатів англійською мовою вбачаємо у аналізі лінгвістичних особливостей дебатів англійською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андронік Н. П. Лінгводидактичні та комунікативні особливості дискусії на початковому ступені навчання у вищій мовній школі / Наталія Павлівна Андронік // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Вип. 48. – Серія : педагогічні науки : Збірник. – Чернігів : ЧДПУ, 2007. – № 48. – С. 13–18.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : Підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
3. Бим И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе : Проблемы и перспективы / Инесса Львовна Бим – М. : Просвещение, 1988. – 256 с.

4. Орешина Е. Е. Методика обучения обсуждению проблемы в форме дебатов : Автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Екатерина Евгениевна Орешина – Тамбов, 2008. – 23 с.
5. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін.; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 246 с.
6. Светенко Т. В. Путеводитель по дебатам / Татьяна Владимировна Светенко. – М. : РОССПЭН, 2002. – 139 с.
7. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка) : Пособие для учителей / Владимир Львович Скалкин. – К. : Рад. шк., 1989. – 158 с.
8. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи / Владимир Львович Скалкин. – М. : Русский язык, 1981. – 248 с.
9. Смирнова Е. В. Развитие культуры иноязычного полилогического общения в послевузовском образовании преподавателей иностранного языка : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Елена Валерьевна Смирнова – М., 1999. – 205 с.
10. Lubetsky M. Discover Debate / Michael Lubetsky, Charles LeBeau, David Harrington. – Santa Barbara : Language Solutions, 2000. – 133 p.
11. Pease A. Body Language. How to Read Others' Thoughts by Their Gestures / Alan Pease. – Avalon Beach (NSW) : Camel Publishing Company, 1999. – 229 p.
12. Sneider A. The Code of Debater : Introduction to Policy Debating / Alfred Sneider. – New York : International Debate Education Association, 2008. – 206 p.